

MEĐUNARODNO POVJERENSTVO ZA TESTOVE

Očitovanje Međunarodnog povjerenstva za testove
o upotrebi testova i drugih mjernih instrumenata u istraživačke svrhe

10. travnja 2014., v1.2

Završni oblik

Dokument broj: ITC-S-TU-20140410

[Hrvatski prijevod]

HRVATSKO PSIHOLOŠKO DRUŠTVO
Zagreb, 2014.

© 2014. International Test Commission.

All rights reserved.

Requests relating to the use, adaptation or translation of this document or any of its contents should be addressed to the Secretary-General:

Secretary@InTestCom.org

© 2014. Hrvatsko psihološko društvo, Zagreb, za djelo prevedeno na hrvatski jezik.

Očitovanje o istraživačkim testovima je prevedeno uz pismeno dopuštenje prof. dr. Dragoša Iliescua, glavnog tajnika Međunarodnog povjerenstva za testove.

Ovo je on-line objava.

Dokument se citira na sljedeći način:

Očitovanje Međunarodnog povjerenstva za testove o upotrebi testova i drugih mjernih instrumenata u istraživačke svrhe. 10. travnja 2014., v1.2. Završni oblik. [Hrvatski prijevod]. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo i Hrvatska psihološka komora, 2014.

Datum pristupa:

(Navesti datum pristupa)

Dostupno na:

(Odgovarajuća web adresa)

Tiskani oblik.

Očitovanje će biti objavljeno u tiskanom obliku u Psihologu, Hrvatskom psihologijskom magazinu.

ZAHVALE

Profesor Fanny Cheung začetnica je ovog dokumenta, koji su pripremili profesori Dragoš Iliescu i Dave Bartram za potrebe ITC-a.

Autori zahvaljuju na pomoći brojnim kolegama predvođenim profesorima Tomom Oaklandom i Annom Brown, koji su pružili vrijedne savjete za razvoj ovog dokumenta. Autori zahvaljuju na trudu i vrijednim komentarima i sugestijama članovima zajednice koji su dali svoj doprinos kroz recenzije dokumenta: Dušica Boben (u ime Povjerenstva za testove i testiranje Slovenskog psihološkog društva), Odeta Geleželytè (u ime Litvanskog psihološkog društva), Andreas Høstmaelingen (u ime Odbora za testove i testiranje Norveškog psihološkog društva), Pat Lindley i Peter Macqueen (u ime Skupine za testove i testiranje Australskog psihološkog društva), Krunoslav Matešić, Richard Smith (u ime Britanskog psihološkog društva), Suzana Urbina i Hazel Wheldon. Dokument sadrži informacije iz različitih akademskih izvora. Uključuju, ali nisu ograničene na, "Principe uporabe objavljenih psiholoških testova u istraživanjima", koje je objavilo Britansko psihološko društvo (2005) i "Izjavu o uporabi zaštićenih psiholoških testova u obrazovanju diplomskih i preddiplomskih studenata psihologije", koju je objavilo Povjerenstvo za psihološke testove i procjenjivanje Američke psihološke udruge (1994).

UVOD

Testovi i drugi mjerni instrumenti (npr. različite mjere sposobnosti i postignuća, vježbe simulacije posla, uzorci posla, vodiči za intervju) općenito su razvijeni za upotrebu u istraživanjima kao i u profesionalnoj praksi (npr. u radnom i organizacijskom kontekstu, kliničkoj praksi ili području obrazovanja). Svrhe primjene testova u istraživanjima u pravilu se razlikuju od njihove upotrebe u institucijskoj ili profesionalnoj praksi. Na primjer, u istraživačkoj praksi testovni se podaci tipično koriste u svrhu validacije fenomena (npr. ispitivanje karakteristika testa ili povezanosti testovnih rezultata s drugim varijablama) s ciljem unapređenja razumijevanja i upotrebe znanstvenih spoznaja. Nasuprot tome, u institucijskoj i kliničkoj praksi testovni se podaci tipično koriste u svrhu vrednovanja i donošenja odluka koje mogu imati utjecaja na pojedinačnog sudionika testiranja.

Pravni i profesionalni standardi za upotrebu testova u institucijskoj i kliničkoj praksi objavljeni su u različitim izvorima (AERA, APA i NMCE, 1999/2006; APA, 2010). Premda se rjeđe navode, potrebni su slični standardi i za upotrebu testova u istraživačke svrhe.

Ovaj dokument namijenjen je za promicanje legalnih i etičkih načela te standarda najbolje prakse u upotrebi testova u istraživanjima, kao i uvjerenja da testove trebaju primjenjivati kompetentni stručnjaci koji uvažavaju prava sudionika i drugih pojedinaca ili zainteresiranih strana uključenih u proces testiranja. U dokumentu se raspravlja o pitanjima koja naglašavaju ovo stajalište.

U ovom se dokumentu *testovi* definiraju kao postupci ili metode kojima se ispituje ili određuje prisutnost nekog obilježja ili fenomena uz primjenu skupa standardiziranih čestica (npr. pitanja, podražaja ili zadataka) koje se ocjenjuju na standardizirani način te koriste u svrhu ispitivanja i mogućeg vrednovanja individualnih razlika (npr. u sposobnostima, vještinama, kompetencijama, dispozicijama, stavovima, emocijama) (Anastasi i Urbina, 1997; American Psychological Association, 2006; Cronbach, 1990). Ovom definicijom obuhvaćeni su psihološki i pedagoški testovi u svim oblicima primjene (npr. testovi tipa papir-olovka, kompjutorizirani *online* testovi, uzorci posla, igre). Opisana su dva oblika testova: oni sa zaštićenim autorskim pravima i koji su na taj način u privatnoj domeni te oni koji ne posjeduju zaštićena autorska prava i stoga su u javnoj domeni. Mnoga načela o kojima se raspravlja u tekstu odnose se na oba navedena oblika testova.

OČITOVANJE

Pojedinci koji koriste testove u istraživačke svrhe trebaju uzeti u obzir različita pitanja temeljena na zakonskim, etičkim i standardima najbolje prakse.

1. Dopuštenje za upotrebu testova u istraživanju

Postoje razlike u odgovornosti istraživača ovisno o tome jesu li zaštićena izdavačka prava (kopirajt) testova koji se namjeravaju koristiti. Upotreba autoriziranih testova uključuje ograničenja koja određuje vlasnik izdavačkih prava (kopirajt) o tome tko može koristiti testovne materijale. Za ostale testove koji se uobičajeno nazivaju testovi s otvorenim pristupom, vlasnik izdavačkih prava (kopirajta) omogućuje ostalima slobodan pristup testovnim materijalima.

Testove općenito konstruira jedan ili više eksperata, javne ili privatne agencije, ili tvrtke specijalizirane za razvoj testova. Testovi se povremeno konstruiraju i namjenski za određeni istraživački program. Nakon što je test konstruiran, njegov autor istodobno postaje vlasnik izdavačkih prava (kopirajta), što onda podrazumijeva i zakonsku zaštitu testa. Izdavačka prava (kopirajt) štite naziv testa, čestice, strukturu, priručnike, ključeve i algoritme za ocjenjivanje te ponekad i druge materijale i komponente. Informacija o tome tko posjeduje izdavačka prava (kopirajt) uobičajeno se nalazi na prvoj stranici priručnika i formi testa ili na internetskim stranicama testa.

Kreator testa, odnosno njegov autor(i), posjeduje izdavačka prava (kopirajt), osim u slučaju da su ona prenesena pisanim ugovorom ili sporazumom na drugu fizičku ili pravnu osobu (npr. izdavač testa). Autori testa čije publikacije u časopisima sadrže bilo cijeli test (u rijetkim slučajevima) ili čestice testa, ustupaju izdavačka prava (kopirajt) za dijelove testa časopisu u kojem su objavljeni, uz uvjet da pisanim sporazumom nije specificirano da autor zadržava vlasništvo. Agencije (npr. izdavači testova, agencije za akreditacije, konzultantske tvrtke) općenito, premda ne uvijek, zadržavaju izdavačka prava (kopirajt) i mogu samostalno ili u suradnji s drugima objavljivati i distribuirati testove. Institucije za razvoj testova zadržavaju autorska prava testova koje razvijaju.

Stručnjaci odgovorni za provedbu ili nadzor istraživanja koja koriste testove moraju pribaviti dopuštenja od vlasnika izdavačkih prava (kopirajta) prije njihove primjene. To se odnosi kako na izvorne testove tako i za sve revidirane verzije istog testa (kao što su prevedene verzije testa). Neki vlasnici izdavačkih prava (kopirajta) (npr. znanstvenici) mogu izdati dopuštenje bez naknade ili tražiti simboličnu naknadu za upotrebu testa u istraživačke svrhe. Drugi vlasnici izdavačkih prava (kopirajta) (npr. autori ili izdavači testova) obično kreiraju i potpisuju ugovor s istraživačem kojim se specificiraju uvjeti (npr. o vremenskom ograničenju za upotrebu testa i ograničenju u pogledu broja primjena) i drugi zahtjevi (npr. pribavljanje primjerka svake publikacije

u kojoj su objavljeni testovni podaci za vlasnika autorskih prava) u vezi s primjenom njihovih testova u istraživanjima. Istraživač treba voditi računa o tome da ugovorenim sporazumom nisu ugrožena pravila o privatnosti podataka, drugi zakoni, niti ostali pravilnici o radu institucija ili agencija. Istraživač je dužan pridržavati se uvjeta ugovorenog sporazuma.

Vlasnik izdavačkih prava (kopirajta) može odbiti dopuštenje za slobodnu upotrebu testa za istraživačke svrhe. To vrijedi kako za izvorne verzije tako i za upite u vezi s izradom prijevoda. Vlasnik izdavačkih prava (kopirajta) može također odbiti dopuštenje za istraživanje koje proizvodi inačice ili modifikacije testa (kao što su prijevodi). Vlasnik izdavačkih prava (kopirajta) ne smije biti u poziciji da određuje prirodu istraživanja provedenih uz korištenje njegovih instrumenata.

Neki su testovi u javnoj upotrebi. Stoga svatko ima slobodan pristup takvim testovima. Djelo autora je u slobodnoj domeni ako se autor ili drugi vlasnik izdavačkih prava (kopirajta) eksplicitno odrekao svojih prava na zaštitu autorstva. Testovi u javnoj domeni dostupni su svakome, smatraju se društvenim vlasništvom i mogu se koristiti bez dopuštenja autora. U ovom slučaju testovni materijali mogu se umnažati, distribuirati, javno prikazivati ili koristiti u svrhu izrade modificiranih verzija. Istraživači ne moraju pribavljati dopuštenja za upotrebu takvih nezaštićenih testova. Ipak, istraživači su, u skladu s pravilima dobre prakse, kad god je to moguće, dužni informirati autore testa o upotrebi testa te navesti autore i izvore publikacija prilikom izvještavanja o svojim istraživačkim nalazima.

Istraživačke verzije instrumenata često su objavljene u časopisima ili na internetskim stranicama autora. Kada su objavljeni u takvim medijima slobodnog pristupa, može se činiti da je riječ o testovima koji su u javnoj domeni. Međutim, autor je po definiciji vlasnik izdavačkih prava (kopirajta) osim u slučaju ili dok ona ili on ne ustupi ta prava nekome drugome ili dade eksplicitno dopuštenje za slobodnu upotrebu. Testovni materijali trebaju sadržavati eksplicitnu izjavu autora o slobodnoj upotrebi ili uvjetima korištenja za druge istraživače. Preporuka je istraživačima da se obrate autorima u slučajevima kada postoje nejasnoće u vezi s pitanjem zaštite i pravnog statusa testa.

2. Dopuštenje za (ponovno) tiskanje

Zaštićena djela ne smiju se umnažati, distribuirati, pokazivati u javnosti ili modificirati bez dopuštenja vlasnika izdavačkih prava (kopirajta). Zaštita testa mora biti osigurana. Čestice testa ne smiju se objavljivati u publikacijama budući da bi tako postale dostupne neovlaštenim korisnicima, što bi ugrozilo sigurnost testa. Na primjer, zabranjeno je tiskanje u publikacijama izvornog testa kao i bilo koje prevedene ili prilagođene inačice istog testa ili njegovih čestica.

Prigodom izvještavanja o svojim nalazima, za istraživače može biti važno da imaju priliku navesti primjere čestica testa koje oslikavaju metrijska i druga svojstva procijenjenih obilježja. Kada je riječ o testovima u javnoj domeni istraživači mogu navesti primjerke čestica uz citiranje izvora. U slučaju testova sa zaštićenim izdavačkim pravima (kopirajtom), nužno je pribaviti dopuštenje od vlasnika autorskih prava za objavljivanje ograničenog broja ocijenjenih ili neocijenjenih čestica (obično jedna ili dvije za svaku ljestvicu). Alternativno, istraživači mogu konstruirati čestice sličnih svojstava onima sadržanima u testu, dakle, ne reproducirati izvorne čestice testa i na taj način poštovati izdavačka prava (kopirajt).

3. Modifikacije testa ili njegovih dijelova

Pri korištenju testova sa zaštićenim izdavačkim pravima (kopirajtom), osim u slučaju da su autorizirani, istraživači ne smiju modificirati bilo koji dio testa budući da bi to ugrozilo integritet testa, prekršilo izdavačka prava (kopirajt) i bilo nezakonit čin.

Postoje različiti standardi za upotrebu testova u javnoj domeni sa slobodnim pristupom. Istraživači mogu takve testove mijenjati dodavanjem ili isključivanjem čestica, kao i izmjenom formulacija ili redosljeda čestica, uputa za test ili ključeva i algoritama za ocjenjivanje sa svrhom prilagodbe testa ciljevima istraživanja, populaciji sudionika ili kontekstualnim uvjetima ispitivanja. Takve izmijenjene verzije testa smatraju se prilagođenim djelima i inačicama koje su prihvatljive za testove u javnoj domeni. Na primjer, prilagodba nekog testa u javnoj domeni radi mogućnosti primjene u drugoj kulturi može zahtijevati jezične prijevode, brisanje, preoblikovanje ili dodavanje čestica, kao i promjene u uputama i skaliranju čestica.

Istraživači mogu na slične načine modificirati i zaštićene testove jedino uz pisano dopuštenje vlasnika izdavačkih prava (kopirajta).

Bilo kakva modifikacija izvornog oblika testa treba biti dokumentirana kao što je navedeno u odjeljku (5). Prilagodbe testova valja izvoditi u skladu s preporukama Međunarodnog povjerenstva za testove (ITC Guidelines on Test Adaptation; ITC, 2010)

4. Etična upotreba testa

Etička načela upotrebe testova u istraživanjima općenito se preklapaju s onima koja vrijede za upotrebu testova u primijenjenim okolnostima. Tako se od istraživača očekuje da djeluju profesionalno i etično, iskazuju kompetentnost u upotrebi testova, preuzimaju odgovornost za primjenu testova, osiguravaju zaštitu testovnih materijala te osiguravaju povjerljivost testovnih rezultata.

Korisnici testova trebaju voditi računa o svojoj etičkoj odgovornosti. To uključuje

nužnost pribavljanja pristanka sudionika za testiranje, zaštite testovnih materijala i privatnosti osobnih podataka. Dokument koji treba prirediti za sudionike treba sadržavati sve važne informacije o uvjetima sudjelovanja, uključujući podatak o tome hoće li sudionici po završetku istraživanja dobiti sažetak individualnih ili grupnih rezultata. U nekim je situacijama teško ili nemoguće ispuniti obavezu o pribavljanju povratne informacije sudionicima o njihovim rezultatima te to stoga ne mora biti zajamčeno. Međutim, kad god je moguće, istraživači su dužni pobrinuti se oko priređivanja povratne informacije sudionicima kao sastavnog dijela istraživačkih procedura. Istraživači su također dužni pridržavati se zakonskih i etičkih načela koja vrijede u regiji ili državi u kojoj se provodi istraživanje te pokazati osjetljivost prema kulturalnim osobitostima i svim važnim okolnostima povezanim s tim.

Osoba koja posjeduje dopuštenje za istraživačku upotrebu testa mora biti kvalificirana za primjenu testa ili provoditi ispitivanje uz nadzor kvalificiranog stručnjaka (npr. suradnika, profesora ili mentora). Odgovornost kvalificiranog stručnjaka odnosi se na proces testiranja u širem smislu, uključujući prikupljanje podataka, registriranje i ocjenjivanje odgovora, analizu, izvještavanje i primjenu dobivenih rezultata u različitim oblicima.

5. Dokumentacija

Znanstveno istraživanje zahtijeva odgovarajuću dokumentaciju. Dokumentacija omogućuje znanstvenoj zajednici donošenje sudova o kvaliteti i rezultatima istraživanja, kao i priliku za njegovu replikaciju. Stoga je nužno da su opisi korištenih istraživačkih metoda, uključujući i primjenu testova, dokumentirani u poglavlju o metodologiji provedenog istraživanja, kao sastavnom dijelu svakog istraživačkog izvješća. Ova dokumentacija treba sadržavati ime testa, izdanje i datum objavljivanja izvornog ili prilagođenog oblika. K tome, ako je primjereno, istraživač treba navesti podatak o dopuštenju za korištenje testa, uključujući specifikaciju uvjeta za korištenje koji eventualno postoje u autorizacijskom dokumentu vlasnika autorskih prava.

Istraživači koji priređuju prijevode ili prilagodbe testa dužni su opisati načine na koje su te izmjene izvedene te navesti raspoložive dokaze o valjanosti i ekvivalentnosti prevedenih ili prilagođenih oblika testa (ITC, 2010).

Minimum informacija koje su istraživači koji razvijaju nove instrumente dužni ponuditi o novom instrumentu uključuje: opis teorijske pozadine i svrhe testa, način na koji je početni skup čestica odabran te kasnije analiziran i sveden na konačni oblik testa, podaci o broju čestica po sadržajnim domenama ili dimenzijama te barem po jedan primjer čestice za svaku domenu, korištene metode skaliranja, uz informacije o validacijskim podacima i preciznosti mjerenja (npr. mjere pouzdanosti ili drugi pokazatelji preciznosti mjerenja, ovisno o modelu mjerenja na kojemu se test temelji). U svim publikacijama u

kojima su korišteni podaci dobiveni primjenom novih testova treba biti navedeno nudi li istraživač mogućnost slanja primjerka instrumenta drugim istraživačima.

6. Sukobi interesa

Istraživač treba navesti izvore financiranja, ako postoje, korištene za konstrukciju testa ili za druga istraživanja. Kada je riječ o istraživanjima financiranim iz vanjskih izvora može postojati specifičan interes za njihove rezultate (npr. istraživanje može financirati vladina agencija koja promiče određenu politiku ili tvrtka koja raspolaže izdavačkim pravima (kopirajtom) za test). Istraživači moraju biti svjesni takvih situacija i voditi se isključivo načelima objektivnosti i nepristranosti. Istraživači su također dužni navesti situacije i odnose koje mogu upućivati na postojanje sukoba interesa (npr. istraživač koji prima naknadu za korištenje određenog testa u istraživanju ili je zaposlen kod izdavača testova).

7. Diseminacija istraživačkih izdanja u profesionalnu praksu

U profesionalnoj praksi (npr. u organizacijskom, kliničkom, obrazovnom ili drugom kontekstu) gdje se testovi upotrebljavaju sa svrhom procjene nekog obilježja ili klasifikacije pojedinaca, testovi *moraju* biti pouzdani i valjani na individualnoj razini kako bi omogućili preciznu procjenu ispitivanog obilježja ili točno svrstavanje pojedinca u odgovarajuću skupinu. U istraživačkom kontekstu testovi ne moraju uvijek zadovoljavati kriterije pouzdanosti i valjanosti nužne za individualnu procjenu.

Svojevrsno ublažavanje tehničkih kriterija za testove korištene u istraživanjima može biti opravdano zbog različitih razloga. Prvo, testovi se mogu konstruirati i upotrijebiti u svrhu provjere nekih inovativnih hipoteza ili ispitivanja konstrukata koji nisu dovoljno istraženi da bi omogućili potvrđivanje stabilnih mjernih modela. Drugo, testovi korišteni u istraživačkom kontekstu često nisu standardizirani, niti su im populacijske vrijednosti i metrijska svojstva uvijek poznata prije provedbe istraživanja. Treće, testovni podaci mogu se koristiti na uprosječnoj ili grupnoj razini bez izvođenja zaključaka o rezultatima pojedinačnih sudionika.

Upotreba istraživačkih verzija testova ponekad se širi i na primijenjeni profesionalni kontekst bez uzimanja u obzir njihovih manjkavosti. Autor testa odgovoran je za ograničavanje prijelaza istraživačkih instrumenata u profesionalnu upotrebu prije objavljivanja dovoljne količine informacija o njihovim metrijskim svojstvima.

LITERATURA

- American Educational Research Association [AERA], American Psychological Association [APA] & National Council on Measurement in Education [NCME] (1999). *Standards for Educational and Psychological Testing*. Washington, DC: AERA. [Američko udruženje za istraživanje u obrazovanju, Američka psihološka udruga, Nacionalno vijeće za mjerenje u obrazovanju: Standardi za pedagoško i psihološko testiranje. Jastrebarsko: Naklada Slap (2006).]
- American Psychological Association (2006). *APA Dictionary of Psychology*. Washington, D.C.: APA.
- American Psychological Association (2010). *Ethical Principles for Psychologists and Code of Conduct*. Washington, D.C.: APA.
- Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). *Psychological Testing* (7th. ed.). Upper Saddle, NJ: Prentice Hall.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of Psychological Testing* (5th ed.). New York: Harper Collins.
- International Test Commission (2010). *Guidelines for Translating and Adapting Tests*. Retrieved from <http://www.intestcom.org>.

Prevela: prof. dr. sc. Vesna Buško